

Samverkan mellan hem och fritidshem ska gynna skolresultaten

Maria Simonsson

Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Lärande, Estetik, Naturvetenskap (LEN), Linköpings universitet

Helene Elvstrand

Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Lärande, Estetik, Naturvetenskap (LEN), Linköpings universitet

Kristina Hellberg

Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Lärande, Estetik, Naturvetenskap (LEN), Linköpings universitet
Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Pedagogik och didaktik, Linköpings universitet

I de nyligen publicerade Skolverkets allmänna råd om fritidshem betonas ett ökat samarbete mellan fritidshem och hemmet. Det innebär ökad delaktighet men också styrning och kontroll av såväl barn som kontakten med föräldrar/vårdnadshavare. På så sätt ska fritidshemmet komplettera skolans verksamhet och ge bättre skolresultat.

Mer än 425 000 svenska barn går på fritidshem regelbundet och för de yngre skolbarnen utgör fritidshemstiden ofta halva skoldagen (Skolverket, 2014). Under det senaste decenniet har stora förändringar skett i relation till fritidshemmet som utbildningsinstitution. Det handlar både om strukturella villkor som större barngrupper och om fritidshemmets inre arbete, där det blivit ett ökat fokus på lärande. Trots att fritidshemmet är en verksamhet som många barn deltar i är forskning om fritidshem fortfarande begränsad (jmf Rohlin & Haglund, 2014).

Nyligen gav Skolverket ut nya *Skolverkets allmänna råd om fritidshem* (SKLFS, 2014:39)[1] som börjar gälla hösten 2014. De tidigare råden (SKOLFS, 2007:35) har reviderats för att vara anpassade till Lgr 11 (Skolverket, 2011) och den nya Skollagens (SFS, 2010:800) formuleringar. I denna text har vi valt att lyfta fram och analysera ett område i Skolverkets nya allmänna råd som handlar om samverkan med hemmet. I analyserna utgår vi från ett foucaudianskt teoretiskt ramverk med fokus på styrning och subjekt (Foucault, 1992, 1991; Rose; 1999; Davies & Harré, 1990).

Bakgrund

Fritidshemmet har ett tudelat uppdrag då det både är en omsorgs- och lärandeinstitution. Det ska arbeta utifrån läroplanens innehåll men också vara en plats där barn kan få tillsyn då vårdnadshavare arbetar eller studerar. De riktlinjer som under det senaste decenniet formulerats för fritidshemmet har betonat lärandeuppdraget (SKLFS, 2014:39) och omsorgsuppdraget har tonats ned (jmf Haglund, 2009; Rohlin, 2009).

I *Skolverkets allmänna råd om fritidshem* (SKLFS, 2014:39) betonas att de olika verksamheterna som fritidshem, skola och förskoleklass genom samarbete kan bidra till ett helhetsperspektiv på eleverna och dess utveckling och lärande. Vidare framhålls det att eleverna på fritidshemmet ska ges möjlighet att utvecklas i riktlinjer med läroplanens mål och att fritidshemmets lärandemiljö är ett komplement till de andra skolformerna. Genom att skapa förutsättningar för elevernas lärande på fritidshemmet kan goda förutsättningar för elevernas måluppfyllelse i skolan ske. Här lyfts elevernas utveckling av normer, värden, kunskaper samt ansvarstagande och inflytande fram.

Fritidshemmet beskrivs ofta i termer av komplement. I de pedagogiska program som Socialstyrelsen gav ut på 1980-talet av betonades fritidshemmet som komplement till hemmet och barnets övriga sociala och kulturella liv (Skolverket, 1999). Idag har en förskjutning skett och fritidshemmets komplementära roll framhålls framför allt i relation till skolan (SKLFS, 2014:39).

Samverkan med hemmet

Även i de allmänna råd som formulerats tidigare för fritidshem 1999 och 2007 har särskilda skrivningar om samverkan med hemmet formulerats. I de allmänna råden från 1999 betonades framför allt vikten av vårdnadshavares delaktighet. Särskilda skrivningar betonade att det var viktigt att vårdnadshavare kände sig delaktiga i verksamheten och framhöll att personalen hade till uppgift att se till att vårdnadshavare blev delaktiga på ett jämbördigt sätt. Vårdnadshavare skulle också kunna utöva inflytande genom förslag kring innehåll i verksamheten (Skolverket, 1999). I 2007 års allmänna råd betonas vikten av samverkan som en viktig kvalitetsfaktor. Här betonades också vikten av samarbete mellan hemmet då barnets erfarenheter och livsvillkor är en viktig utgångspunkt för verksamheten i fritidshemmet (Skolverket, 2007).

I *Skolverkets allmänna råd om fritidshem* (SKLFS, 2014:39) från 2014 lyfts området samverkan med hemmet fram. Detta samarbete har en betoning på kommunikationen mellan aktörerna. Att kommunikationen och informationsutbytet alltid har varit viktigt mellan hemmet och utbildningsinstitutionerna är inget nytt, men det som är specifikt i denna text är att den fokuserar på vad parterna ska kommunicera om. Denna fokusering kan tolkas som en slags styrning, så kallad governance (Foucault, 1991; Rose, 1999) från statens sida i syfte att likrikta och kontrollera innehållet i samverkan mellan hemmet och fritidshemmet. Här finner vi speciellt två aspekter som denna styrning kommer till uttryck i gällande kommunikationen.

Informationsflöde mellan hem och experter

Den första aspekten som de allmänna råden (SKLFS, 2014:39) lyfter fram handlar om att personalen bör "informera och föra en dialog med elevens vårdnadshavare om hur aktiviteterna i fritidshemmet leder fram till syftet och målen med fritidshemmets verksamhet" (s 39). I denna formulering är det tydligt att den lokala personalen i fritidshemmet ska kunna motivera hur fritidshemmets inre verksamhet planeras och genomförs för att nå de nationellt uppsatta målen. Detta kan tolkas som en kvalitetssäkringsåtgärd för att på ett medvetet och systematiskt sätt arbeta med syften och mål för verksamheten. Betoningen ligger på att personalen bör informera vårdnadshavarna om detta kvalitetsarbete och också föra en dialog med dem om fritidshemmets verksamhet, det vill säga de ska ta vårdnadshavarnas syn på verksamheten i beaktande. Genom denna formulering detaljstyrs både personalens agerande och hur informationen ska spridas till en bestämd grupp, det vill säga vårdnadshavarna.

Vårdnadshavarna är mottagare och deltagare i denna dialog med verksamhetens företrädare, dock är det de sistnämnda som har ansvar för att denna typ av samtal förs. Att dela information och kunskaper om verksamheten kan medföra att vårdnadshavarna får mer insyn i verksamheten men också i barnexperternas dagliga arbete. Att vårdnadshavarna styrs till att delta i dessa samtal innebär att det skapas utrymme för dem att vara mer aktiva deltagare i fritidshemmets verksamhet. Samtidigt kan vi tolka det som att vårdnadshavare inte bara förväntas intressera sig för det egna barnets väl och ve utan också för hela verksamhetens (Davies & Harré, 1990).

Fritidshemmets utvecklingssamtal tar form

Den andra aspekten från de allmänna råden handlar om att personalen bör "erbjuda eleven och elevens vårdnadshavare samtal om elevens trivsel, lärande och utveckling i fritidshemmet, antingen tillsammans med personalen i förskoleklassen eller skolan, eller enskilt i fritidshemmet" (SKLFS, 2014:39, s 39). Många personalgrupper i fritidshemsverksamheten vittnar om att det inte är alltför många vårdnadshavare som utnyttjar möjligheten att ha ett professionellt samtal med personalen.

Det är inte heller alltid praktiskt möjligt att erbjuda samtal då det inte finns utrymme till det inom verksamheten. Då det professionella samtalet på fritidshem inte är obligatoriskt blir det något som hanteras mycket olika på enskilda fritidshem. Ett formellt samtal inom fritidshemsverksamheten för vårdnadshavarna blir en viktig kanal för att nå dessa och visa att verksamheten inte "bara" handlar om tillsyn, utan att den också har en viktig uppgift med syfte och mål i det sammanhållna utbildningssystemet. Detta samtal, likt förskolans utvecklingssamtal (Simonsson & Markström, 2013), ska innehålla aspekter om barnens trivsel och vistelse på fritidshemmet, vilket är en förutsättning för barnens lärande och utveckling.

I och med att de flesta av de yngre skolbarnen, utöver skolans verksamhet, även deltar i fritidshemmets verksamhet så utgör dessa verksamheter en stor del av barnens vardag. Det innebär att i fritidshemmet pågår barnens sociala liv, utveckling och lärande och därför är det viktigt att få en helhetssyn på barnets dagliga verksamhet. Dessa verksamheter beskrivs i råden som kompletterande. Vi kan tolka formuleringarna i råden som att fritidshemmet ska komplettera skolan som lärandemiljö för barnens utveckling och inläring.

Genom att råden lyfter fram vikten av samtalet och dess innehåll, skapas en viktig mötesarena mellan hemmet och fritidshemmet. Ett slags nytt utvecklingssamtal tar form för fritidshemmet, vilket också kan ses som en betoning på att samtalet (utvecklingssamtal i fritidshemmet) ingår i skolans samtalskultur, en slags homogenisering av samtalspraktikerna i utbildningen. Att barnet med sina vårdnadshavare bjuds till utvecklingssamtal i skolan är en självklarhet idag. *Allmänna Råd för fritidshem* (SKLFS, 2014:39) lyfter fram vikten av att informera vårdnadshavarna om hur barnet når målen i fritidshemmet. Denna information kan ges på olika sätt, dels inkorporerad i ett gemensamt utvecklingssamtal med skolan och dels enskilt med fritidshempersonalen. Ordalydelsen betonar att de olika verksamheterna (skolan och fritidshemmet) och de olika experterna med sina olika specialområden (lärarna i skolan och lärarna i fritidshemmet) styrs till att samarbeta kring barnets utveckling och lärande, det vill säga att utgå från och arbeta med ett helhetsperspektiv. Vi menar att fritidshemmet där framstår som den lärandemiljö, där andra former och metoder kan nyttjas för att underlätta barns lärande. På detta sätt konstrueras fritidshemmets nya expertområden, där lärare i fritidshem och fritidspedagoger betonas som experter i detta lärandeområde. Vi kan se det som en slags effektivisering och utvidgning av miljöer för lärandet inom skolformerna. Fritiden, utanför skolan, kan nyttiggöras för barns informella lärande. Samtidigt visar dessa formuleringar att det görs en förändring och precisering på fritidshemmets inre arbete och på det sättet styrs fritidshemmets arbete också in och inkorporeras i en allt mer effektiviserad lärandedomän och som uppgift i utbildningspolitiken.

Avslutande reflektioner

I våra analyser av Skolverkets allmänna råd (SKLFS, 2014:39) har vi fokuserat på analyser och beskrivningar av styrning och mobilisering kring subjekten i fritidshemmet och i hemmet. Fritidshemmet har i utbildningspolitiken fått nya uppgifter och roller, bland annat att dess verksamhet ska komplettera skolans verksamhet på olika nivåer; allt detta för att verka för en effektivisering som genererar bättre skolresultat i de olika kunskapsmätningarna såväl nationellt som internationellt (Markström & Simonsson, 2013). Skrivningarna tyder också på en likriktning (Foucault, 1991) av fritidshemsverksamheten samtidigt som fritidshemmet inkorporeras mer in i skolans strukturer. Personalens expertkunskap lyfts fram i förhållande till lärandet vilket innebär att de kan erbjuda alternativa metoder för att gynna barns lärande och utveckling.

Våra resultat visar på en förskjutning av fritidshemmets kompletterande roll från hemmet till skolan, och vi har gjort det synligt i våra analyser att det medför att

1. hemmet har fått en mer aktiv roll i samarbetet med fritidshemmet
2. en granskningsarena växer fram för examination och
3. det formas önskvärda subjekt (experter och vårdnadshavare) i fritidshemmet.

I och med att fritidshemmets verksamhet har mål att uppfylla, framträder vad som är önskvärt och inte önskvärt, och framkallas enligt vår mening, praktiker för kontroll och examination. För att kunna uppnå målen för fritidshemmet får hemmet och dess aktörer en mer aktiv roll i examinerandet av verksamheten, dvs fritidshemmets utvecklingssamtal börjar ta form. Vi tolkar det som att de olika subjekten (personalen och vårdnadshavarna) mobiliseras för att vara parter i ett samarbete kring måluppfyllelseerna och granska dem i utvecklingssamtalen. De senare utgör alltså även en granskningspraktik (Simonsson & Markström, 2013) för fritidshemmets verksamhet, där båda parterna ingår i ett teamarbete för barnets bästa. Dessutom bör de olika skolformerna (skola och förskoleklass) skapa en harmoniserad "gemensam bild av barnet" (Markström & Simonsson, 2013) för att kunna arbeta för barnets lärande och utveckling.

Referenser

1. Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal of Theory and Social Behaviour*. 20:1, 43-63.
 2. Foucault, M. (1991). Governmentality. In G. Burchell, C. Gordon, & P. Miller (Eds.). *The Foucault Effect: Studies in Governmentality. With two Lectures by and an Interview with Michael Foucault* (pp. 87-104). Chicago: University of Chicago Press.
 3. Foucault, M. (2003). The subject and power, In *The essential Foucault: Selections from the essential works of Foucault 1954-1984*, eds. P. Rabinow and N. Rose., pp.126-144. New York: The New Press.
 4. Markström, A-M. & Simonsson, M. (2013). *Utvecklingssamtal. Kommunikation mellan hem och förskola*. Lund: Studentlitteratur.
 5. Rohlin, M. & Haglund, B. (2014). Varför är fritidshemmet ointressant för forskare och politiker. *Skola och samhälle*. April, 2014.
 6. Rose, N. (1999). *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
 7. Simonsson, M. & Markström, A.-M. (2013). Utvecklingssamtal som uppgift och verktyg i förskollärares professionssträvanden i interaktion med föräldrar. *Nordisk Barnehageforskning*, 6 (10), 1-18.
 8. Skolinspektionen (2014). *Kvalitet i fritidshem. 2010:13*. Skolinspektionen.
 9. Skolverket (1999). *Allmänna råd med kommentarer för fritidshem 1999:2*. Stockholm: Skolverket.
 10. Skolverket (2003). *Gruppstorlekar och personaltäthet i förskola, förskoleklass och fritidshem*. Stockholm: Skolverket.
 11. Skolverket (2009). *Uppföljning av skolbarnsomsorg för barn till arbetslösa eller föräldralediga*. Stockholm: Skolverket.
 12. Skolverket (2014). *Pressmeddelande. Allvarlig utveckling i fritidshemmet*. 2014-04-02 <http://www.skolverket.se/press/pressmeddelanden/2014/allvarlig-utveckling-i-fritidshemmen-1.217457>.
- SKLFS 2014:39. *Skolverkets allmänna råd om fritidshem*. Stockholm: Skolverket.
- 13.

14. [1] Skolverkets allmänna råd om fritidshem (SKLFS 2014:39) kommer vi hädanefter att benämna Skolverkets allmänna råd eller bara de allmänna råden.